

Slovenská slavistika včera a dnes

Po autorsky moderne koncipovaných syntetických prácach, predovšetkým zo slavistického výskumu na Masarykovej univerzite, sa v posledných desaťročiach globálne i parciálne zamýšľajú európski slavisti nad rozpätím a funkčnosťou predmetu slavistiky, nad jej poznávacím celkom s diferencovanou metodológiou výskumu. Navyše sa tento náročný a nie bezproblémový pohyb uskutočňovaný v generačnej obmene bádateľov, no už bez toho, aby boli nazeracie prístupy k vedeckej disciplíne v zámeroch či výsledkoch spracovávaní materiálu, v teorémach aj v porovnávacej axiológii národných slavistických výskumoch v jednotlivých zložkách spoločenských vied limitované geopolitickými vymedzeniami, ktoré svet delili na „východ“ a „západ“.

V prirodzenom trasovisku zmien sa pozornosť rovnako spontánne sústredila na aktuálne skúsenosti s otázkami podnecovanými metodológiou a na hodnoty odvíjané z priesečníka v čase, ktorý ilustruje dotyk tradície odboru a ich súčasnosť zvlášť vo filologických odnožiach slavistiky. Najskôr i preto sa generačne odkláňala pozornosť od tradícií a „istôt“ predmetu, od historizujúceho prístupu a postojov voči obsahom minulosti presadila v mapovaní materiálového, personálneho, metodologického podložia a pri vymedzovaní jeho zlomových miest (problém a metodológia) sa zvýrazňovala diferencujúca sa štruktúra vednej disciplíny slavistika.

Filologická sonda do invenčného napájania sa na ďalšie vedné odbory členitej slavistickej výskumnej prítomnosti a nimi diferencujúcich sa hodnôt predsa len vyláča do primárnej pozornosti javy a stavy, ktoré sa vyplavovali ako odraz rozpinajúcej sa krízy predmetu, ale aj pohyblivej spoločenskovednej štruktúry slavistiky, obzvlášť jej metodológie.

Po organizačných zmenách česko-slovenského slavistického zázemia vydal svoju prvú syntézu Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV v reprezentatívnej kolektívnej monografii *Slovenská slavistika včera a dnes*¹.

Slavistická publikácia si uchovala poslanie súhrnej a tým aj neoceniteľnej chrestomatie národnej slavistiky s výpoveďou adresovanou do budúcnosti ako koncepčnú sondu do jej výskumu, osobnostného i generačného spektra výskumníkov, jestvujúcich koncepčných premien v predmete i riešených problémov, ale predovšetkým ich presahy do výsledkov.

Prítom nechýba publikácii popri súhrnných prehľadoch vykonaného ani razancia hodnotiacej diagnózy vedeckého smeru v prítomnosti, do ktorého paralelne vstupuje svojím dielom poznávania viacero národných slavistických programov.

Ak má slavistika našej súčasnosti dva zámery, potom sa ten prvý spája so „živým“ vývinom a načrtáva jeho horizontálne zaznamenávané komponenty (vedecké a akademické), ktoré patria do dejín a účinkovali pri genéze slavistiky na Slovensku. Druhý zámer sa sústreďuje na objektívne mechanizmy organizovania národného slavistického života, medzinárodných kontaktov, kolektívnych medziodborových výskumov, netradičných „problémových“ zámerov, a teda naznačujú sa ním aj profilové výstupy (tie sú buď

¹ Peter Žeňuch (editor): *Slovenská slavistika včera a dnes*. Kolektívna monografia. Bratislava, Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2012, 1. vydanie, strán 268.

zakomponované do textu príspevku, alebo tvoria bibliografiu, ktorou sú príspevky doplnené) v slovenskom slavistickom organizme.

Prírodná potreba dopovedať závery a hodnotiaco ukončiť isté obdobie aj s tézami, po ktorých nasleduje kvalitatívne dotvorenia konkrétneho vývinového obdobia (Slovenský komitét slavistov) rozčlenila zverejnenú syntézu do parciálnych, vzájomne sa podmieňujúcich častí, z ktorých rolu ústredného glosátora a prognostika prisúdila Petrovi Žeňuchovi² a Jánovi Doruľovi³.

Zverejnená syntéza Slovenská slavistika včera a dnes sa odvíja od roku 1993 a prepája v kompozícii publikácie kapitoly Zo slavistickej jazykovedy⁴, Zo slavistickej literárnej vedy⁵, Zo slavistickej historiografie⁶ a Zo slavistickej folkloristiky a etnológie⁷. Zvýšenú pozornosť si zaslúži faktograficky a dokumentárne komponovaný príspevok Kataríny Žeňuchovej⁸, ktorý sa venuje dostredivému miestu „celku“ slavistického výskumu na Slovensku s dávnou rezonanciou v európskom komparatívnom i konfrontačnom výskume slavistov, časopisu Slavica Slovaca. V ňom sa „všetko“, čo prinášal čas vo vede a v spoločnosti „prežilo“ vo svojej koncepcii a hodnotách i zámeroch, ktoré – súc rešpektovaný svojou koncepciou, šírkou záberu a iniciačným vyznením návrhov na výskum – zastupoval, realizoval a zvýrazňoval (európskej) slavistickej vede.

Profilová syntéza Slovenská slavistika včera a dnes si uchová svoju hodnotu do budúcnosti tým, že vecne, odbornou rečou vedy rekapituluje a obnovuje význam pôvodných pracovísk, tímov výskumníkov, osobností, ktoré v slovenskom i československom slavistickom výskume iniciovali invenčný areálový výskum, vertikalizovali a rozvíjali porovnávací výskum a otvárali slavistiku kontaktom s neslovanskými kultúrnymi celkami.

Historiografi súčasnosti hľadajú odpoveď na otázku, ktorá napriek tomu, že je prostá, nesie v sebe absenciu upokojujúcej odpovede, čo sa stalo v dávných dejinách kontinentu,

² Peter Žeňuch: Stav a perspektívy slovenskej slavistiky. Z dejín Slovenského komitétu slavistov a Slavistického ústavu Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied, s. 9–55. In: P. Žeňuch: Slovenská slavistika včera a dnes. Bratislava. Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2012.

³ DORULA, J.: Inštitucionalizácia slovenskej slavistiky, s. 56 – 68. In: Žeňuch, P.: Slovenská slavistika včera a dnes. Bratislava. Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2012.

⁴ Do prehľadu genézy a stavu slavistického výskumu na slovenských akademických a vedec-kých pracoviskách prispeli za jednotlivé ustanovizne prehľadovými príspevkami Pavol Žigo, Mária Dobříková, Juraj Vaňko, Júlia Dudášová-Kriššáková, Mária Čizmárová a dvojica Viktória Ljašuková a Ivana Džundová.

⁵ Za literárnu vedu do slavistickej syntézy prispeli Dana Hučková a Jozef Hvišč.

⁶ Historiografiu v slavistickom výskume spracovali Martin Hetényi s Petrom Ivaničom a Vladislav Grešlík.

⁷ V kapitole Zo slavistickej folkloristiky a etnológie sa stretli príspevky Zuzany Profantovej, Viery Gašparíkovej, Hany Hlôškovej v spoluautorstve s Magdalénou Paríkovou, Hany Urbancovej a Mojmíra Benža.

⁸ ŽEŇUCHOVÁ, K.: Slovenská slavistika na stránkach časopisu Slavica Slovaca, s. 69–82. In: Peter Žeňuch (ed.): Slovenská slavistika včera a dnes. Bratislava. Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2012.

že sa takmer súčasne na jeho rozlohe, a tak početne zabýval a presadil predovšetkým slovanský element. Primárna odpoveď sa očakáva od archeológov, to by mohla byť priestorová rekonštrukcia, ale duchovná príbuznosť súvisí s písomnosťami, jazykom i jazykmi, etnickou a kultúrnou identitou, a to znamená, že slavistický výskum musí riešiť nemalo prežívajúcich tajomstiev, ktoré tu po sebe zanechal uplynulý čas našich predkov z ich dávnej i nedávnej minulosti.

Popri rozpracovaných „dialógoch“ slavistického výskumu sa ukazuje, že ostávajú latentne biele miesta napríklad v slavistike venujúcej sa vzájomnému výskumu v slovenskom a bieloruskom „kontexte“. Len na pravý pohľad by mohlo ísť o parciálny záujem, ale budúcnosť slavistiky sa vypraví práve týmto smerom a poznávaním praktikovanej duchovnej kultúry slovanských predkov tak v ich jazyku, ako aj v obradových textúrach, ktoré sa uchovali, ba viac, sú výskumníkom dneška prístupné.

V expozícii publikácie Slovenská slavistika včera dnes si možno osvojiť teoretické, historické i praktické vymedzenie predmetu, obsahu, aktívne tézy slavistiky v slovenskom spoločenskovednom výskume, v ktorom „Slavistický výskum sa na Slovensku po roku 1993 uskutočňuje ako koordinovaný, systematický a projektovaný interdisciplinárny výskum, ktorého strategickým zámerom je osvetľovanie spoločensky aktuálnych tém v oblasti vzťahov slovenského jazyka a kultúry s iným slovanským i neslovanským jazykom aj kultúrami. Jazyk, literatúra, história, folkloristika i etnológia sa v rámci slavistického výskumného programu orientujú najmä na slovensko-slovanské i slovensko-neslovanské vzťahy a predstavujú tak Slovensko ako jedinečný celok nielen svojím obsahom, ale predovšetkým ako prirodzenú, formujúcu a neoddeliteľnú súčasť slovenského, európskeho i medzinárodného kultúrneho priestoru“⁹.

Sústredené prenášanie tejto výpovede do času, priestoru, predmetu, metodológie, konceptu spoločenskovedného výskumu naznačuje, že v úvodnej časti publikácie sa vymedzuje nielen štatút slovenskej slavistiky, ale aj jej program, ktorý si uchováva kontinuitu s kontinentálnym výskumom, no ako vklad do jestvujúceho areálu chce priniesť „národnú“ slavistiku s jej problémovou a metodickou jedinečnosťou parciálneho výskumu a medziodborových dotykov či kontaktov a vzťahov do nových, na výskumnú elitu reagujúcich postupov a problémov naznačovaných efektívnou interdisciplinaritou.

Slavistický výskum na Slovensku zastupuje jeho „inštitucionalizovaná forma“, ktorá sa dejinne rozložila vo vedeckom výskume a na „pracoviskách vedecko-pedagogického zamerania“, svojou vyspelosťou zabezpečuje kontinuitu, kvalitu a konkurencieschopnosť slavistického vedeckého bádania, preto v tom zotráva vedecká priorita slovenskej slavistiky aj v súčasnej fáze jej budovania¹⁰.

Aktualizovaná a rozpracovávaná požiadavka interdisciplinarity poslúžila lingvistikе, literárnej vede, historiografii aj etnografii. Aj preto slovensko-nemecké, slovensko-české, slovensko-poľské, slovensko-ukrajinské „slavistické dialógy“ prinášajú inšpirujúce podnety, pritom sa do samostatného prúdu mimo epicentrum slavistického spektra dostali slovensko-ruské vzťahy, čo má svoje dávnejšie objasnenie počas historického profilovania slovenskej slavistiky. Latentnou výzvou ostávajú slovensko-maďarské, politicky uvoľnené a diferencované, preto aj tak výrazne a dynamicky sa profilujúce slovensko-južnoslovan-

⁹ ŽEŇUCH, P.: Úvod, s. 8. In: Peter Žeňuch (ed.): C. d., 2012.

¹⁰ Voľne prevzaté z ŽEŇUCH, P.: Stav a perspektívy slovenskej slavistiky, s. 9. In: Peter Žeňuch (ed.): C. d., 2012.

ské kontakty. Za pozornosť stoja, popri iniciatívnom českom záujme, slovensko-sorabistické kontakty v ich diachrónnom priereze. Napokon tieto rozbiehajúce sa geografické inšpirácie majú svoje opodstatnenie v téze, podľa ktorej „Slovenská slavistika sa [...] vníma ako prepojenie viacerých vedných disciplín, ktoré zohrávajú dôležitú rolu pri skúmaní (spoločensky i politicky) aktuálnych tém“¹¹.

Od deväťdesiatych rokov sa výskum venuje, popri tradičných slavistických spoločenskovedných záujmoch „výskumu staroslovienskych a cirkevnoslovanských písomností a vzdelanosti“, a to z prostého dôvodu, lebo sú „neoddeliteľnou zložkou slovenskej slavistiky“¹². Ak je v tomto zázemí dokumentov jedno z dejinných tajomstiev Slovanov v európskom duchovnom a kultúrnom priestore, stalo sa tak v čase, ktorý bádateľom lingvistom, etnografom i historikom žičí nemálo príležitostí na to, aby mohli získavať historické, kultúrne, obradové, rodové dokumenty a v rozvinutej spolupráci so špecializovanými vednými odbormi, pretože tým dávne písomnosti prehovorila „v rukách“ a tie ich nechajú „prehovoriť“ nielen svojím písmom, rečou, ale aj mýtmí, symbolmi a etnickou predstavivosťou.

Tradícia slavistického výskumu v európskom prostredí sa dovoľáva svojich dejinných univerzálnych istôt, tie v publikácii autor úvodnej state nazval „Tri obdobia vo vývine slovenskej slavistiky“¹³ a viaže ich na osobnosti slavistického výskumu, pritom dejinne za najstaršie odkazuje na Pavla Jozefa Šafárika, Jána Kollára, Ludovíta Štúra, Samuela Cambela, po nich prichádzajú dramatické roky „československého obdobia“ a výskum po druhej svetovej vojne, s ktorým sa spájajú zložité a deformujúce presahy politiky do slavistickej vedy. V tom spoločenskom čase si slavistika a jej výskum našli svoje uplatnenie v časopisoch *Slovenská reč* a *Slavica Slovaca*, ale predovšetkým v medzinárodne rešpektovanom výskume Dionýza Ďurišina¹⁴. Ďurišinove hypotézy, terminológia, metódy naďalej pôsobia, hoci sú novou generáciou slavistov prekonávané, no nie odmietané či popierané.

Slavistika vo svojej vnútornej členitosti a v národných študijných aj výskumných profiláciách v akademickom či vedeckom výskume, teda priznanie jej miesta vo vzdelávacom systéme, zaujala svojou odlišnosťou organizovania na Slovensku a v zahraničí tak, že sa jej dotkol svojou empiriou Juraj Vaňko, aby upozornil na „postavenie/pozíciu slavistiky“ vo vzdelávacom procese, na odklony obsahu, rozsahu i hĺbky slavistickej orientovanej vedeckovýskumnej činnosti“ na Slovensku a na zahraničných pracoviskách, aby podotkol, že v tejto stratégii rozvíjania slavistického poznania a profilovania budúceho výskumného dorastu máme čo doháňať¹⁵.

Nestor slovenského slavistického života, výskumu a organizovania slovanského dialógu vo vede, Ján Doruľa, v príspevku *Inštitucionalizácia slovenskej slavistiky* si našiel záchytný bod v roku 1988, keď vznikla historicky významná „slavistická bunka“ na pôde

¹¹ ŽEŇUCH, P.: Stav a perspektívy slovenskej slavistiky, s. 11. In: P. Žeňuch (ed.): C. d., 2012.

¹² ŽEŇUCH, P.: C. d., s. 13. In: P. Žeňuch (ed.): c. d., 2012.

¹³ Peter Žeňuch: c. d., s. 12. In: P. Žeňuch (ed.): c. d., 2012.

¹⁴ Za celok treba aktualizovať projekt osobitosti medziliterárnych spoločenstiev alebo autorské riešenie obsahu svetová literatúra, či iné podnety na výskum mediteránu a jeho odrazu do kultúry.

¹⁵ VAŇKO, J.: Slavistické disciplíny a slavisticky orientovaný výskum na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, s. 106. In: P. Žeňuch (ed.): C. d., 2012.

Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Doruľov záujem o slavistický výskum sa primárne viaže na lingvistické dispozície slavistiky, a predsa aj on zvyrazňuje „útku interdisciplinárnu spoluprácu pri všetkých výskumných okruhoch a témach“ programu vo výskume etablovanej a rešpektovanej slovenskej slavistickej základne. Do programu sa dostalo deväť výskumných okruhov, ktoré inšpirujú svojou aktuálnosťou a podnetnosťou otvoreného výskumu: etnogenéza Slovákov, veľkomoravské obdobie, vývin jazyka slovenského etnika za feudalizmu, slovenská ľudová slovesnosť, dejiny slovenskej slavistiky, vzťah slovenčiny i k iným slovanským jazykom, slovenské národné obrodenia a slovenské spisovné jazyky v slovanských súvislostiach a literárna tvorba v štúrovskom jazyku zo slovanského hľadiska¹⁶. Zvýrazňovanie alebo zužovanie programu slavistického výskumu na slovenskú etnicitu neporušuje šírku slovanského dialógu vo výskume, ale dožaduje sa precizovania i tejto časti dejinného povedomia prostredníctvom „národnej“ slavistiky.

Reprezentatívna syntéza obsiahnutá v publikácii Slovenská slavistika včera a dnes spĺňa poslanie dejinnej výpovede, predkladá odborné lustrovanie programov slavistického výskumu na podloží spoločensko-politických premien v európskom modernom priestore, ale jej podstata spočíva v tom, že slovenská slavistika sa emancipuje v slavistickom svete. A práve preto nemôže byť ani zmienka o genéze vo výskume a jeho špecializácii, že sa ukotvili v kríze vednej disciplíny, skôr treba zvyrazniť a výskumne pripomenúť invenčné vedecké „spojenectvá“, ktoré posúvajú slavistiku našich dní z krízy a križovatiek k ďalším aktuálnym témam a problémom.

Viera Žemberová

Pod vahami

V Popielowě, ležícím v polovině cesty mezi Brzegem a Opolím, stojí lékárna s názvem Pod vahami (Pod Waga). Věvodí jí lékárník a básník Walter Pyka. Spojení těchto dvou činností vyhlíží na první pohled poněkud nezvykle, pouze ovšem na první pohled. Když totiž koncem října 2007 uváděl Jacek Lubart-Krzysica v Krakově zádušní večer za zemřelé básníky, vystoupil v něm i Pyka a Lubart-Krzysica jej představil přílehlavým syntagmatem. Označil jej slovy „aptekař slova“, což v polštině zní kouzelně a přeloženo do češtiny ztrácí přitažlivý význam. Co je proti tomu „lékárník slova“? Nebo dokonce „apatykář slova“? V obou mizí původní podmanivý nádech.

Walter Pyka je Polák tělem i duší, a to i přes své německé křestní jméno. Jeho matka byla za války totálně nasazena v říši, a jediné, co si odtud odnesla, byl obdiv ke jménu Walter. Nezbytně jím obdařila svého mužského potomka. Pykovo křestní jméno je – po jeho lékárnickém zaměstnání – další zvláštností, jež jej doprovází.

Walter Pyka je rovněž recitátor s hereckými vlohami. V Białé nedaleko Prudnika se v témže říjnu 2007 konal recitační večer, na němž vystoupil také popielowský lékárník. Přednášel svoji báseň, v níž se hovořilo o šále, jež nakonec padá k zemi. Pyka ji nejen odpřednášel, ale navíc pomoci svojí šály také předvedl. Následoval zasloužený aplaus. Jiným dokladem jeho skrytých hereckých vloh je jeho vystoupení v Paczkowě v říjnu 2009, kdy přednášel báseň o starém muži, jenž se bez zábran zohýbá pro upadnutý groš.

¹⁶ Pozri na Doruľovo rozvinutie jednotlivých bodov. In: DORUĽA, J.: C. d., s. 57.